

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Att läsa en bok – ett exempel

Caroline Liberg

Med stöd i Wolfgang Isters och Umberto Ecos arbeten talar Jon Smidt om meningsskapandet när man läser som en vandring i ett föränderligt textlandskap.¹ Under denna vandring försigår både samspel och motspel mellan texten och läsarens föreställningar, förväntningar och förhållningssätt. Det är med andra ord en vandring i ett textlandskap som består av både medlut och motlut, menar Smidt. Samtal som behandlar vad det är man läser och skriver om stödjer utvecklingen av förmågan att gå på sådana vandringar i texten. Olika sätt att samtala leder också till olika sätt att vandra och röra sig i texten. Samtal som framförallt berör precis det man för stunden ser och läser om i texten leder till en mer begränsad form av rörelse bunden till den omedelbara situationen. Det är en väsentlig rörelse om man exempelvis vill kontrollera fakta i en text. Större rörlighet uppnås i samtal där man provar ut olika tolkningar, gör utvärderingar och förutsägelser eller gör kopplingar till egna erfarenheter. Det är troligtvis den senare formen av vandringar som Olof Lagercrantz bland annat tänker på när han beskriver sin läsoplevelse på följande sätt:

Men jag andades böckernas luft. De bjöd en utvidgning av mitt liv. De lät mig se sådant jag inte själv kunde se och träffa människor som levde intensivare och mera dramatiskt än jag gjorde. De var varelsor från en annan högre tillvaro. De tog sig an mig och tillät mig vistas hos dem och bli rörlig, rik, fattig, god och ond som de.²

I följande exempel ska vi följa syskonen Fabians och Felicias utprovning av att vandra på olika sätt i en bok som handlar om en pojke, en hund, en groda och en sköldpadda. Fabian är dryga sju år gammal och lillasyster Felicia två år yngre. Boken de läser är en bilderbok. Att läsa bilder är en väsentlig del av att också läsa texter. Bilderna illustrerar, ackompanjerar eller ibland till och med utökar innehållet i den skrivna texten. I dagens texter är det också mycket vanligt att bilder tar över mer och mer av utrymmet. De utgör med andra ord en

¹ Jon Smidt, *Sjangere og stemmer i norskrommet*, Universitetsforlaget, Oslo 2004, pp. 31–32.

² Olof Lagercrantz, *Om konsten att läsa och skriva*, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1985, p. 21.

betydelsefull del i den vandring man ger sig ut på i texten. När vi kommer in i samtalet mellan Fabian, Felicia, deras pappa och Lars som spelar in det här samtalet, har på pappans uppmaning båda syskonen berättat varsin omfattande och fyllig saga där pojken i bilderboken varit huvudperson.³ De båda berättelserna följs av en stunds tolkningar och utvärdering av vad barnens sagor har handlat om och associationer till egna erfarenheter av hundar, grodor och sköldpaddor. Helt plötsligt säger pappan:⁴

- Pappa när båda vi be när ni berättade sagan så berättade ni båda berättade en saga om en pojke varför berättar man en saga om en pojke och inte en saga om en groda eller en saga om en hund
 Fabian jag vet inte
 Pappa ni valde båda två så handlade det om en pojke egentligen
 Fabian e ja
 Pappa fast han hade med sig en hund och en groda
 Fabian ja
 Pappa kan man berätta sagan så att den handlar om någon annan då
 Fabian nej
 Pappa går inte det
 Fabian nej
 Pappa varför inte det då
 Fabian för det går inte

Pappan utmanar verkligen Fabians föreställningar och förväntningar om och också förhållningssätt till hur man kan vandra i den här bilderboken. Att det är en synvända som han försöker åstadkomma blir tydligt genom Fabians först undrande ”jag vet inte” som sedan övergår i ett mycket motsträvt gensvar. Det går helt enkelt inte att berätta på något annat sätt enligt Fabian. Men av den åsikten är så med ens inte lillasyster Felicia.

- Felicia det går för att den här ((pekar på grodan)) kan inte bara berätta samma sak (..) som pojken
 Pappa så man kan berätta samma saga som handlar om grodan
 Felicia ja
 Fabian nej det kan man inte
 Felicia det kan man visst det
 Fabian en groda som hade en pojke och en hund till vän eller
 Pappa de ja men vi kan väl pröva då vi kan väl pröva då Felicia du får berätta
 Fabian så fiskade grodan å:..... nej
 Pappa du får berätta du (.) om Felicia berättar en saga om en groda så kan du berätta en saga om en hund sen
 Fabian nej

³ Caroline Liberg, Lars Espmark, Jenny Wiksten och Isabel Bütler, *Upplivelsespresterande, händelse-tecknande, berättande och språkinläring*, RUUL (Reports from Uppsala University Linguistics) no 31, Uppsala University, Department of Linguistics, Uppsala 1997.

⁴ Teckenförklaringar till återgivningen av samtalet: (.) = paus kortare än 0,5 sekunder; (..) = paus ca 0,5 – 1,0 sekunder; (t s) = paus angivet i antal sekunder; (xx) = ohörbart ord.

Felicia har troligtvis fastnat för pappans fråga om man kan berätta sagan så att den handlar om någon annan. Hon ser grodan som denna någon annan. Fabians motstånd trappas nu upp. Han visar till och med genom ett exempel ”en groda som hade en pojke och en hund till vän” uttalat med en något ironisk röst på det orimliga. Men han avslutar ändå med ett ”eller”. Det markerar att han lämnar öppet för att det kan finnas andra tolkningar och sätt att se. Det är en form av gardering. Pappans ihärdighet, Felicias antagande av pappans utmaning och hennes exempel på ett alternativ har kanske skakat om hans tidigare klara förhållningssätt i den här frågan. När nu Felicia uppmanas av pappan att berätta, ger dock Fabian ifrån sig ett på samma gång uppgivet och motståndskraftigt utrop. Han avstår så bestämt från att så småningom berätta som pappan föreslår en saga om en hund. Ögonblicket är laddat och hett. Lars som är familjen utomstående försöker mjuka upp det hela genom att skrattande säga

Lars inte få höra den där

Pappa få höra nu

Skratt är *ett* sätt att mjuka upp besvärliga och obehagliga situationer. Vad Lars också gör är att bekräfta båda barnen som nu befinner sig i en svår konfliktsituation. Han vänder sig först till Fabian och kommenterar att Fabian inte kommer att gå med på att berätta någonting. Han vänder sig därefter till Felicia och ber henne att han ska få höra berättelsen om grodan. Detsamma gör pappan. Fabian drar sig bort i en annan del av rummet. Han markerar på så sätt sitt avståndstagande också rent fysiskt. Felicia antar utmaningen och börjar så sin berättelse om grodan.

Felicia det var en gång en groda och den hittade någonting konstigt på stranden som bara stod det var någonting konstigt som man inte visste vad det var och sen hoppade han i vattnet

Lars mhm

Felicia då nappade det tag i honom någon fötter det var någonting också en pojke som metade (1 s) men sen fick grodan inte lust med det så sköldpaddan tog bort kroken för det var en vän till grodan

Pappa sköldpaddan

Felicia grodan såg en hund som var med sköldpaddan och skällde men då blev den biten av sköldpaddan och grodan började hoppa ner i vattnet (1 s) och sen blev grodan förvånad när han inte såg sköldpaddan då såg dom sköldpaddan som grodhunden (xx) så den ramlade ner men så tänkte pojken lite och han skulle också hoppa ner för grodan bestämde sig sen och hjälpa grod jag menar (.) sköldpaddan och så gjorde han inte det för han trodde sköldpaddan var död (.) så blev sköldpaddan ensam igen och grodan också (..) för att dom hittade inte varandra men sköldpaddan bara blundade och grodan satt på en sten och tänkte och sköldpaddan var inte glad så grodan blev ensam (1 s) med sin familj också (.) och grodan var inte glad (.) för han grät

Pappa mhm hehe det var sagan om grodan

Lars det var sagan om grodan nu kommer sagan om

Pappa ska vi säga hunden eller vovven

Felicia nej hunden

Det är inte helt enkelt att följa Felicias berättelse utan att samtidigt se bilderna. Några sådana problem fanns inte när Felicia berättade utifrån pojkens perspektiv. Det var ju så sagan var avsedd att berättas. Pappa har nu ställt allt detta på huvud. Medvetenheten om det leder troligtvis till att han inte går in i berättandet och kommenterar eventuella svagheter. Det gjorde han däremot vid några tillfällen när barnen berättade med pojken som huvudperson. Fabian som tidigare dragit sig undan kommer under berättandets gång tillbaka till soffan där man sitter och han börjar titta i boken som Felicia berättar ur. Måhända är han sporrad av att försöka förstå vad det är Felicia berättar och eventuellt också hur hon klarar det. När så Lars och pappan vänder sig till Fabian och med gemensamma insatser säger att nu kommer sagan om hunden, är Fabian fullt beredd. Han har redan tagit boken från Felicia.

Fabian det var en gång en hund (1 s) som (..) bodde tillsammans med en groda och en pojke (4 s) för då så tittade de på när deras m (4 s) heter det deras när deras husse fiskade (1 s) plötsligt fick han napp och hunden blev arg på den för att (..) för att pojken hade ramlat ner så han hoppade efter och grodan också och spöet också (1 s) sen såg hunden att det var en sköldpadda som hade tagit kroken så han blev arg (1 s) på sköldpaddan och gick och trillade och skällde på den fast då blev han biten i handen (..) och han fick inte bort (1 s) tassan från m sköldpaddans mun han drog och slet fast han fick inte bort den så till slut gick de bort och då försvann han (2 s) och så tyckte hunden att det var skönt att ha tassan ner så satt han och fiskade me med svansen så kom sköldpaddan igen och bet honom i svansen och drog honom ner i vattnet tills bara ena foten syntes och sen försvann han då hoppade grodan ner och så såg de hans huvud sen (..) och sköldpaddan den såg död ut så de tog upp honom och han blev också ledsen och gick och slokade (1 s) men sen såg hunden att sköldpaddan levde

Felicia haha

Fabian då blev hunden glad igen (1 s) så levde de lyckliga i alla sina dagar

Pappa haha

Lars haha hörrödu bra

Pappa bra

Samtalet går sedan över till att handla om fiskarfången Fabian och andra i familjen deltagit i. Det blev således en bra berättelse till slut. Och både Fabian och Felicia har fått stöd att tänka på ett helt nytt sätt om hur man kan vandra i texter.

I stark motvind och med risk för att skapa kaos, har Felicias och Fabians pappa i det samtal vi nu följt fortfarit med sin utmaning. Han har gett sina barn stöd för att få utforska andra än de mest vanliga sätten att vandra i en text och vilka textlandskap man då kan upptäcka. Här är det inte bara frågan om att som i många studier om utveckling av läsförmågan diskutera hur man kan stödja barn att utveckla sin rörlighet i texter genom att se olika tolkningar, göra utvärderingar och förutsägelser eller göra kopplingar till egna erfarenheter. Det är något mer som sker. Ett par frågor man därför kan ställa sig är: Vilka språkliga, kulturella och andra kapital är det pappan med en dåres ihärdighet försöker förvalta och på ett utmanande sätt se till att de traderas och kanske nyskapas? Och vilken betydelse kan det ha att han själv är författare?